

Avduking av byste av Nils Hjelmtveit

Eydehavn

21 juli 2017

Jonas Gahr Støre

Leder av Arbeiderpartiet

«Skjærp din tanke, øv din hånd», het det på noen av de tidligste fagforeningsfanene.

Det kunne stått som et motto for Nils Hjelmtveits liv og virke. Lærer. Ordfører. Stortingsmann. Statsråd. Fylkesmann – «kjent på kvar einaste gard i fylket», som det ble sagt om ham. Og la oss legge til: Kordirigent. Organist. Hagemann. Og videre: Ektefelle. Far. Bestefar. Eller som det oppsummeres: strilen som ble den fremste samfunnsbyggeren i Aust-Agder på 1900-tallet.

Vi avduker i dag en byste av Nils Hjelmtveit. En byste er taus. Men en bok taler – og Bokbyen forlag utgir ved dette 125 års jubileet forn hans fødsel en fin samling beretninger om Nils Hjelmtveits liv.

Jeg har lest boken i sommer. Den gjør et sterkt inntrykk. Fortellingen om hans liv er intet mindre enn et kapittel i en dramatisk fortelling om Norge.

Jeg kunne ikke unngå å bli slått av hvordan fortellingen om Hjelmtveits liv og virke i den første delen av det 20. århundre er så langt unna fortellingen om min egen oppvekst i den andre halvdelen av det samme århundre.

Likevel knyttes vi sammen. Ikke bare fordi Nils Hjelmtveit sovnet inn på Flosta aldershjem, rett ved mitt eget barndoms Kilsund. Heller ikke fordi vi begge har hatt, og har, tillitsverv i det samme Arbeiderpartiet, som i år fyller 130 år.

Men vel så mye fordi det trer frem verdier i Nils Hjelmtveits virke som til de grader har gyldighet også i dag – i politikk, kultur og samfunnsliv.

Eller sagt på denne måten; det er ikke alle posisjonene han fylte som gjør inntrykk. Men innholdet og verdier han fylte dem med.

La meg nevne fire lærdommer:

For det første: Hvor viktig hardt arbeid er for selvrespekt og moral.

Det skulle bli en av Nils Hjelmtveits oppgaver i livet – å sikre at folk fikk arbeid og bekjempe den sosiale nøden han så, ofte hjerteskjærende, på nært hold i mellomkrigstiden. «Jeg kunne se på skolebarna hvor ille det sto til i de fleste familiene», sa han.

Skulle det bli arbeid måtte økonomien tjene samfunnet. Ordfører Nils Hjelmtveit utviste stor oppfinnsomhet og handlekraft da han på 1920-tallet ryddet opp i Stokken kommunes økonomi og sikret at kommunen kunne inndrive skatt via arbeidsgiveren.

Det var ikke like populært hos arbeidsfolk. Men det var i deres interesse – for nå ble det råd til en aktiv kommune som kunne sette av til gode formål i felles fond, nå kunne man bygge skoler og ta små skritt på velferdens vei. Til alles beste.

Med Hjelmtveits ord «nyttet vi de gode årene godt, betalte vår gjeld og fikk satt av fond til nye oppgaver». Det lyder kjent som en viktig verdi, også i vår tid. Ikke uten grunn ble Stokken kommune kalt et «sosialdemokratisk utstillingsvindu».

For det andre; betydningen av kunnskap og skole, for den enkelte og for samfunnsbyggingen.

Den unge læreren som kom hit til sin gjerning i 1913 så betydningen av kunnskap til alle – gjennom hele sitt politiske virke. Når muligheten bød seg fremmet han forslag til nye reformer, enten som ordfører eller skoleminister; det kom en ny etasje på skolebygningen, nye klassetrinn, skoletannlege, eller nye undervisningsformer.

Det var viktig da, og det er avgjørende nå, for ungdom i vår tid som skal inn i et krevende og teknologisk omskiftelig arbeidsmarked; kunnskap og kompetanse er nøkkelen.

Så merket jeg meg også dette; Nils Hjelmtveit fremhevet betydningen av skolens rolle for god integrering. I datidens Stokken handlet det om ungdom av foreldre som flyttet utenfra til den nye industrikommunen. I skolen fikk de unge felles fortellinger og felles ståsted.

I vår tid kommer tilreisende langveisfra. Men nå som da er skole og arbeid nøkkelen til god integrering.

For det tredje; betydningen av samfunnsansvar. Nils Hjelmtveit ble stortingsmann og statsråd mot sin vilje, kan vi lese.

Han ville aller helst være skolemann og ordfører i Stokken. Arbeiderpartiet ville ha ham i tjeneste for landet. Partiet vant. Hjelmtveit «stilte seg til disposisjon», som det heter. I dag får han reist sin byste her i Eydehavn. Det er vel fortjent.

Men jeg tenker: Politikk var og er kollektiv innsats, fra de mange, og de aller fleste vil aldri få en byste. Det aner meg at Hjelmtveit på en dag som denne ville trekke frem alle de andre som han virket sammen med.

I et intervju med Agderposten fremholdt journalisten at Hjelmtveit i bygdeboka ble beskrevet som et «kraftsentrum». Hovedpersonen protesterte: «Det er et falsum!» sa han. Så fortalte han om hvordan de som kom i anleggstida og slo seg ned hadde «gått en god skole i fagorganisasjonen», var aktive og tok grep, og sammen dannet grunnlaget for kommunens arbeiderbevegelse. «Vi ble en sammensveiset gjeng og jeg ble en av gjengen. Det var den som var kraftsenteret», sa Nils Hjelmtveit.

Det er fort gjort å tolke slikt som falsk beskjedenhet – eller kanskje ekte beskjedenhet – men jeg tror det handlet om noe mer – om opplevelsen av å være del av noe større, der mennesker uten maktmidler som kapital, eiendom eller våpen, likevel vant makt og innflytelse – fredelig - ved å opptre sammen.

Det er en lærdom som bør lyse, også i dag. Vi er sterke når vi er på lag og løfter i flokk. Mennesket får frihet gjennom å ha ansvar og tilhørighet i et fellesskap. Det er sammen vi endrer samfunnet. Derfor sier Arbeiderpartiet før valget i år, 125 år etter Nils Hjelmtveits fødsel: «Alle skal med.»

Da hører det også med å tenke på hun – og de – som gjorde samfunnsinnsatsen til Nils Hjelmtveit mulig. De der hjemme. Det sies om Nils og kona Karen at de utfylte hverandre, «der han var streng, var hun kjærlig», forteller familien. Vi bør på en dag som denne også hedre Karen, som holdt familien sammen, gjennom årene han var stortingsmann eller statsråd – og fem lange år i London. Det kunne gjerne fortjene sin byste.

Til slutt, min fjerde tanke; og i forlengelsen av hvordan han og familien levde sine liv; fascinasjonen for personen.

Når jeg leser om historiske personligheter leter jeg etter små spor etter hva som drev dem. En del får vi vite, en del kan vi bare forestille oss.

Nils Hjelmtveit kom tilbake til hva det fikk å si for ham at han mistet moren sin som knapt ett-åring. Han husket henne ikke, men som han sa: «hun har fulgt meg gjennom alle år».

Da moren lå for døden fikk hun sine tre barn inn til seg, la hånden på dem og ba Gud følge dem med sin velsignelse. Nils Hjelmtveit sa: «Jeg tror på virkningen av den handlingen», sa han, «jeg har formelig kjent hennes hånd på meg», til hjelp gjennom vanskelige og alvorlige situasjoner.

Jeg bet meg merke i barnebarnas fortelling om hagemannen Nils Hjelmtveit. En gang passerte han en vakker hage og utbrøt: «Den hagen har blitt så flott på grunn av frivillighet. Med betalt arbeidskraft hadde den aldri blitt så fin!»

Vi er tilbake ved utgangspunktet. Gleden og meningen ved arbeid og virke. For seg selv og for andre, for familien og fellesskap. I lønnet arbeid, og utenfor arbeidsplassen, frivilligheten. Det passer å avslutte med hans egne ord, mot slutten av livet:

«Vi må også i framtida sette oss høge mål og ha arbeidsvilje og arbeidsglede. Ingen kommer sovende til de mål de setter seg. De unge slektene må ta oppgavene på seg, og slett ikke vente på å få alt opp i hendene av de som har gått foran dem.»

Sant da, sant nå.

Nils Hjelmtveit var av de som gikk foran.

Det er med glede jeg som leder av Arbeiderpartiet avduker bysten av samfunnsbyggeren Nils Hjelmtveit.